

5. Кухарук О. В. Формування стану "малоросійських козаків" наприкінці XVIII – на початку XIX ст. / О. В. Кухарук. – Чорноморська минувшина. Записки Відділу історії козацтва на Півдні України Науково-дослідного інституту козацтва історії України НАН України: Збірник наукових праць. – 2007. – Вип.2. – С. 61-76.
6. Лазанская Т. И. Государственные крестьяне Украины в период кризиса феодально-крепостнической системы / Т. И. Лазанская. – К.: Наукова думка, 1989. – 198 с.
7. Мацузато К. Ядро или периферия империи? Генерал-губернаторства и малороссийская идентичность. / Кімітака Мацузато // Український гуманітарний огляд. - 2002. - № 7. – С. 69-82.
8. Міц М. М. Правове регулювання земських повинностей "малоросійського козацтва" за зводом законів Російської імперії / М. М. Міц. // Право та управління. – 2011. - № 1. – С. 281-288.
9. Обь обращении малороссийских казаков к первоначальному их состоянию // Чтение в императорском обществе истории и древностей. – М., 1863. – № 1. – С. 192-194.
10. Орлик В. М. Козацтво Лівобережної України у фінансовій політиці Російської імперії в кінці XVIII – середині XIX ст. / В. М. Орлик // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – 2009. - № 16. – С. 83 – 97.
11. Павловский И. Ф. Малороссийское козацье ополчение в 1812 г. по архивным данным / И. Ф. Павловский. // Киевская старина. – 1906. – Кн. 9. – С. 431 – 451; Його ж. Малороссийские козацьи полки в борьбе с поляками в 1831 г. // Труды Полтавской Губернской Ученой Архивной Комиссии. – Полтава, 1910. – Вып. 7. – С. 108-116.
12. Полное собрание законов Российской империи. Собрание первое. – М., 1830 - Т. 25 - №19.002 – 931 с.
13. Полное собрание законов Российской империи. Собрание первое. – М., 1830 - Т. 27 - № 20.823 – 713 с.
14. Полное собрание законов Российской империи. Собрание первое. – М., 1830 - Т. 29 - № 22.615 - 1390 с.
15. Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Отд. первое. – М., 1839 – Т.13. – №11763. – 1072 с.
16. Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Отд. первое. – М., 1840 – Т.14. – №12769. – 1180 с.
17. Стороженко Н. К. К истории малороссийских казаков в конце XVIII и в начале XIX в. / Н. К. Стороженко. // Киевская старина. – 1897. – Кн. 4. – С. 473-480; Кн. 6. – С. 473-480; Кн. 10. – С. 115-130; Кн. 11. – С. 143-156; Кн. 12. – С. 332-350.
18. Стоянов Ф. Ф. Тимчасові козацькі формування Лівобережної України в XIX ст.: організація, склад, служба: Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. Істор. наук. 07.00.01 / Федір Федорович Стоянов. – Одеса, 2007. – 270 с.
19. ЦДІАК України, ф. 1336, оп. 3, спр. 1, 36 арк.
20. ЦДІАК України, ф. 1336, оп. 4, спр. 24, 70 арк.
21. ЦДІАК України, ф. 1336, оп. 4, спр. 1738, 7 арк.
22. Шандра В. С. Малоросійське генерал-губернаторство, 1802-1856: функції, структура, архів / В. С. Шандра. – К.: Наукова думка, 2001 – 356 с.
23. Шандра В. С. "... настоящее положение Малороссийских казаков." Всеїдданійша доповідь 1836 р. генерал-губернатора В. В. Левашова Миколі І. / В. С. Шандра // Архіви України. – 2000. – № 1-3. – С. 29-43.

Олиянчук А. М. Социальный статус казачества Левобережья Украины в первой половине XIX в.
В статье рассмотрены трансформации социального статуса казачества Левобережья Украины в первой половине XIX в. Выяснено, что он зависел от необходимости создания из них дополнительных воинских контингентов для поддержки действия регулярной армии. Казачество же продолжало считать себя представителями особого военного сословия, задачей которых является военная служба. Принадлежность к казачьему сословию гарантировало избежание закрепощения, меньшие фискальные нагрузки, в сравнении с государственными крестьянами, и право на пользование землей как частной собственностью.

Ключевые слова: казачество Левобережья Украины, социальный статус.

Oliyanchuk A. M. Social status of Left-bank Ukrainian Cossacks in the first half of XIX century.

The article deals with the problem of transformation of social status of Left-Bank Ukrainian Cossacks in the first half of XIX century. It depended on necessity of creation from Cossacks additional regiments for the support of the regular army. Cossacks continued to regard themselves as representatives of a special military class, whose task was military service. Belongings to the Cossacks state guaranteed avoiding of serfdom, less tax pressure, to compare with state peasants, and right to use soil as private property.

Keywords: Left-Bank Ukrainian Cossacks, social status.

УДК 94(477.63):929.73"18/19"

Н. О. Гончарова

ДВОРЯНИ ХЕРСОНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ РОСІЙСЬКОГО ТОВАРИСТВА ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА НАПРИКІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX ст.

У статті розкривається основний зміст медико-санітарної та соціальної діяльності Російського товариства Червоного Хреста. На основі аналізу звітів Херсонського місцевого управління виділяються напрями і форми благодійної діяльності місцевих управлінь і комітетів Російського товариства Червоного Хреста на межі XIX-XX століть, окреслюється їх значення в справі надання допомоги хворим і пораненим воїнам, участь у зборі коштів на потреби армії, флоту і тилу. На конкретних прикладах підтверджується провідна роль представників дворянського стану в створенні та функціонуванні центральних і місцевих відділень Російського товариства Червоного Хреста.

Ключові слова: Російське товариство Червоного Хреста, Херсонське управління, община сестер милосердя, дворяни, допомога пораненим і хворим, пожертвування.

Україна на сучасному етапі представляє собою соціально орієнтовану державу, яка прагне приділяти особливу увагу соціальній роботі, благодійності, допомозі нужденним верствам населення та попередженню асоціальних явищ. Вивчення історичного досвіду Російського товариства Червоного Хреста матиме неабияку цінність для оптимізації заходів щодо подолання, попередження та профілактики явищ соціальної патології в українському суспільстві в XXI ст.

Аналіз досліджень останніх років свідчить, що різні аспекти діяльності Російського товариства Червоного Хреста (РТЧХ) знайшли достатнє висвітлення в науковій літературі. Праця І. Асєєва присвячена питанням медико-санітарної та соціальної діяльності Російського товариства Червоного Хреста в період громадянської війни [1]. І. Асєєв та А. Масалімов досліджують роботу структур РТЧХ щодо репатріації військовополонених у 1918-1920-х рр., які знаходились на території Росії та інших держав-учасниць Першої світової війни [2]. Дослідники наголошують, що революційні події 1917 р. створили ситуацію, в якій активна участь РТЧХ відіграла важливу роль у встановленні довіри між державами.

М. Дерюшева розкриває основний зміст діяльності установ Російського товариства Червоного Хреста в Пермській губернії під час російсько-японської та Першої світової воєн [3]. У статті О. Стьопчіної розглядається діяльність провінційних громадських організацій під час російсько-японської війни, висвітлюється їх допомога хворим і пораненим воїнам [4]. Автор вважає, що на початковому етапі російсько-японської війни РТЧХ стало об'єднуючим та координуючим чинником для всіх громадських організацій. Цьому ж періоду присвячено статтю К. Смирнової, котра висвітлює ставлення привілейованих верств суспільства Верхнього Поволжя до подій на Далекому Сході [5]. Об'єктом дослідження В. Ореховського є організація Російським товариством Червоного Хреста медичної, харчової та санітарно-епідемічної допомоги частинам діючої армії у 1914-1918 рр. [6]. Проблеми взаємодії центрального та місцевого рівнів Російського товариства Червоного Хреста в роки Першої світової війни аналізує в своїй роботі Г. Олешкова [7]. У статті Г. Шевцової прослідковується історія створення та діяльності загону Олександрівської общини РТЧХ, сформованого на території Сербії під час епідемії в роки Першої світової війни [8].

Систему установ РТЧХ та їх фінансування в роки військової диктатури О. Корчака характеризує С. Іпполітов [9]. Окремо дослідник зупиняється на участі РТЧХ у медичному обслуговуванні армії, благодійній роботі Товариства в тилу. Наукова розвідка Є. Стрельникової присвячена історії політичного Червоного Хреста, котрий існував в Росії та за її межами в 1906-1914 рр. [10]. Автор акцентує увагу на нелегальній діяльності організацій, котрі створювались для допомоги засланим та заарештованим, засудженим за політичні злочини. У статті К. Недрі висвітлюється процес утворення та розвитку Катеринославського відділення Червоного Хреста, визначається роль у цьому М. Урусова, який очолював дворянство Катеринославської губернії [11].

Однак, історія діяльності установ РТЧХ у південноукраїнських губерніях Російської імперії, внесок дворян регіону в функціонування місцевих комітетів Товариства залишаються недостатньо вивченими. Отже, метою статті є на основі аналізу звітів про діяльність Херсонського управління РТЧХ висвітлити основні напрямки та форми участі херсонського дворянства у роботі структурних підрозділів РТЧХ у губернії наприкінці XIX – на початку XX ст.

Російське товариство Червоного Хреста було особливим видом благодійної організації, котра акумулювала в собі риси напівгромадського й напівдержавного об'єднання.

До Першої світової війни РТЧХ взяло участь у багатьох великих військових конфліктах, що відбувались у світі. Найбільш масштабною була діяльність товариства у російсько-турецькій (1877-1878 рр.) та російсько-японській війнах (1904-1905 рр.). Під час цих конфліктів були розроблені типи польових медичних установ, в яких була надана допомога сотням тисяч постраждалих військовослужбовців. РТЧХ були вперше створені санітарні потяги, плавучі шпиталі, дезінфекційні загони та польові лікарні для душевнохворих. Під час російсько-японської війни було вперше організоване Центральне довідкове бюро про військовополонених, до обов'язків якого входив облік усіх військовослужбовців, котрі потрапили в полон, та надання їм допомоги [12, с.17].

Крім допомоги пораненим та хворим під час військових дій, РТЧХ розгорнуло широку програму допомоги населенню, постраждалому від соціальних та природних катаклізмів у мирний час, як в Росії, так і в інших країнах. У сферу діяльності РТЧХ входило надання соціальної підтримки постраждалим від землетрусів, неврожаїв, пожеж, епідемій. Загони РТЧХ здійснювали різнобічну медичну і матеріальну допомогу населенню незалежно від станової та конфесійної приналежності: відкривали притулки, лазарети, їдальні, нічліжні будинки, пекарні, склади, організовували роздачу населенню продовольства, одягу та ін. У всіх губерніях та майже в усіх повітах Російської імперії наприкінці XIX ст. були створені установи товариства.

Як правило, головами комітетів та управлінь Червоного Хреста були повітові предводители дворянства або дворяни. Зокрема, дані за 1893 р. засвідчують, що Херсонське управління Російського товариства Червоного Хреста очолював предводитель дворянства Херсонського повіту, статський радник М. Журавський [13, с.3]. У 1901 р. згаданим місцевим управлінням керував херсонський губернатор, шталмейстер імператорського двору, князь І. Оболенський, а з червня 1902 р. – херсонський губернатор, дійсний статський радник В. Левашов [14, с.3].

Під керівництвом Херсонського місцевого управління в губернії були відкриті комітети РТЧХ у містах. Олександрійський комітет Російського товариства Червоного Хреста працював під головуванням повітового предводителя дворянства, колезького асесора М. Кефали [13, с.35; 14, с.51]. На чолі Єлисаветградського комітету РТЧХ був статський радник П. Ревуцький, Тираспольського комітету – дійсний статський радник І. Дмитрієв [13, с.36, 39; 14, с.53].

Так само і серед членів управлінь та комітетів переважали дворяни. До складу Херсонського управління в 1893 р. входили: статські радники М. Бошняк, К. Гершельман (скарбник управління), М. Зільберштейн, О. Зубов; генерал-майор О. Корнілович, капітан-лейтенант А. Мілетін, колезький секретар Ф. Філонов; дворянки С. Білявська, К. Бошняк (піклувальниця Общини сестер милосердя), С. Гунаропуло, М. Оліч (товариш голови) [13, с.3]. Звіт за 1902 р. містить відомості про членство в Херсонському управлінні РТЧХ наступних представників шляхетного стану: Херсонського віце-губернатора, камергера імператорського двору О. Безобразова, голови Херсонської губерньської земської управи С. Гербеля, голови Херсонської повітової земської управи П. Горича, прокурора Херсонського окружного суду Ф. Кукуранова, полковника С. Ласського, губерньського ветеринарного інспектора, статського радника Ф. Меднова (секретар), Херсонського повітового предводителя дворянства Г. Скадовського, міського судді Г. Шегева, Х. Бредіхіна, М. Делаккура, О. Парізо-де-ля Валета, О. Писарева, І. Стембок-Фермора, К. Фальц-Фейна, О. і П. Ерделі; дворянок: дружини Херсонського віце-губернатора С. Безобразової (товариш голови, піклувальниця Общини сестер милосердя), дружини земського начальника Є. Блажкової, дружини жандармського полковника В. Пацевич, К. Бошняк, О. Гербель, М. Ерделі (піклувальниця Общини сестер милосердя), М. Левашової, В. Писаревої, М. Ренненкампф, М. Скадовської [14, с.3-4, с.32-33].

Серед основних питань, які розглядалися на зборах Херсонського управління РТЧХ: активізація роботи повітових комітетів щодо збільшення кількості членів та оптимізації грошових ресурсів. З метою посилення коштів розсилались запрошення з проханням вступати до лав Управління та робити пожертвування, у багатолюдних місцях міст губернії розвішувались кухлі для збору пожертв, головою місцевого управління здійснювались періодичні відвідування приватних осіб, відомих своєю благодійністю [13, с.4-5].

Для підтримки місцевих військових чинів Херсонське управління видавало хворим і незможним воїнам та їхнім сім'ям грошову допомогу на лікування та задоволення нагальних потреб [13, с.9]. Лише в 1902 р. для воїнів-калік Управлінням було зібрано 1638 карб. 45 коп. [14, с.18].

Дворяни Херсонської губернії брали участь у загальноросійських благодійних акціях. Так, місцеве управління, в числі інших регіональних управлінь РТЧХ, оголосило збір пожертвувань на користь сімейств моряків, загиблих під час аварії панцерника «Русалка» [13, с.9]. На користь постраждалих від неврожаю Херсонським управлінням в 1893 р. було передано губернатору 266 карб. 12 коп. [13, с.15]. Важливим напрямком діяльності Херсонського управління РТЧХ на початку XX ст. було надання допомоги мешканцям постраждалих від неврожаю місцевостей, зокрема, через відкриття в губернії в 1900-1902 рр. численних безкоштовних їдалень [14, с.5]. Капітал Управління для цих потреб у 1902 р. складав 14 тис. 622 карб. 52 коп. [14, с.19].

Звіти підвідомчих Херсонському управлінню повітових комітетів РТЧХ дозволяють стверджувати, що їхня діяльність відповідала напрямкам роботи Управління. Так, Олександрійський комітет у 1893 р. виділив 200 карб. 47 коп. грошової допомоги скаліченим військовим чинам повіту [13, с.35]. Того ж року Єлисаветградським комітетом Херсонського управління РТЧХ для допомоги воїнам-калікам було зібрано капітал у 401 карб. 79 коп. [13, с.37]. Тираспольський комітет для підтримки воїнів, скалічених під час військових дій, мав у 1902 р. 1312 карб. 30 коп. [14, с.54].

У 1893 р. при Тираспольському комітеті Херсонського управління РТЧХ був створений тимчасовий повітовий піклувальний комітет для збору пожертвувань постраждалим від неврожаю 1892 р. Діяльність цього комітету зосереджувалась на визначенні осіб, котрі потребували підтримки, та видачі їм грошової допомоги. Капітал Комітету складався з пожертвувань його членів і небайдужих дворян повіту та в 1893 р. становив 1976 карб. 80 коп. [13, с.41].

Діяльність Тираспольського комітету Херсонського управління на початку XX ст. була зосереджена на зборі пожертвувань на користь населення Казанської, В'ятської, Пермської та інших губерній, постраждалих від неврожаю 1901 р., та жителів м. Шамах, в районі якого стався землетрус. Загалом було зібрано понад 500 карб. [14, с.53].

Постійна потреба у коштах спонукала до проведення різноманітних заходів, під час яких збирались пожертвування. Наприклад, у 1893 р. Херсонським управлінням були проведені: танцювальний вечір з лотереєю алегрі (зібрано 559 карб. 50 к.), аматорський спектакль (102 карб. 35 к.), дитячий вечір (1337 карб. 07 к.) та ін. [13, с.9, 13]. Зауважимо, дворяни, небайдужі до діяльності РТЧХ, офірували не лише гроші, а й продукти харчування та речі.

Російське товариство Червоного Хреста прийняло на себе функції щодо підготовки досвідченого санітарного персоналу для потреб військового часу. Всього до початку XX ст. у віданні Червоного Хреста була 81 община з 1603 сестрами милосердя. В 1875 р. було оприлюднено Положення про сестер Червоного Хреста.

У звіті про діяльність Херсонського управління РТЧХ повідомлялось про зростання витрат, пов'язане із заснуванням Общини сестер милосердя Червоного Хреста, необхідністю облаштування для них гуртожитку [13, с.5]. Доцільно зазначити, що основною метою Общин була підготовка нижчого медичного персоналу для санітарного обслуговування армії у воєнний час, надання допомоги інвалідам війни і населенню, постраждалому від війни та стихійних лих. Навчання персоналу здійснювалось у власних лікувальних закладах та амбулаторіях. Крім догляду за хворими у лікувальних установах РТЧХ, сестри общин милосердя працювали у місцевих військових шпиталях, міських, земських та приватних лікарнях, а у випадках стихійних лих – у складі санітарних загонів.

Як правило, сестрами милосердя ставали незаміжні жінки або вдови у віці від 18 до 45 років. Число сестер в общині встановлювалось в залежності від потреб лікувальних установ місцевих управлінь РТЧХ і коливалось від 40 до 80 осіб. обов'язковим було наведення довідок «про моральний, розумовий та

релігійний розвиток» майбутніх сестер. При общинах існували школи з півторарічним або дворічним терміном навчання. Програму для цих закладів Головне управління Російського товариства Червоного Хреста затвердило в 1888 р. [13, с.8]. До неї входили наступні предмети: анатомія і фізіологія, гігієна, загальна і приватна патологія, загальний догляд за хворими, рецептура, дитячі хвороби, шкірні та венеричні хвороби, загальна хірургія, десмургія і вчення про асептики, догляд за хірургічними хворими, жіночі хвороби, очні хвороби, масаж та богослов'я. Учениці і сестри перебували на повному забезпеченні Общини, отримуючи харчування, житло, одяг, кишенькові гроші (10 карб.). Для тих, хто прослужив 25 років, призначалася пенсія в розмірі 200 карб. Общини сестер милосердя Червоного Хреста мали свої будинки для престарілих сестер.

Читання лекцій для сестер Херсонської общини сестер милосердя проводилось при херсонських богоугодних закладах. Крім того, сестри проходили практичну підготовку в палатах лікарні під безпосереднім керівництвом лікарів, в аптеці – під керівництвом фармацевтів [13, с.8].

Сестри Херсонської общини сестер милосердя служили у лікарні херсонських богоугодних закладів та місцевому лазареті. Вони також чергували при хворих у приватних будинках (наприклад, у 1893 р. – 136 днів, з яких 22 дні доглядали бідних хворих безкоштовно). Керівництво місцевого управління РТЧХ наголошувало, що така порівняно незначна кількість чергових днів, проведених сестрами у хворих, пов'язана з тим, що публіка не встигла ще добре ознайомитися з метою Общини і з перевагами догляду за хворими професійно навченої, досвідченої доглядальниці [13, с.8].

На початку XX ст. у віданні Херсонської общини сестер милосердя перебували амбулаторія та лікарня. Остання, як і в 90-х рр. XIX ст., була не лише лікувальним пунктом, але й навчальним закладом для теоретичної і практичної підготовки медичних сестер [14, с.5]. Доцільно зазначити, що лікарі лікували хворих і навчали майбутніх сестер Общини без гонорару. Загалом, в цей період Херсонська община продовжувала впорядковувати приналежні їй будівлі, готувати нижчий санітарний персонал, наглядати за його подальшою професійною діяльністю та поведінкою тощо [14, с.10].

У віданні Єлисаветградського комітету Херсонського управління РТЧХ знаходилась Свято-Єлисаветинська община сестер милосердя, при котрій діяла безкоштовна лікарня для приходящих хворих [13, с.36]. При Тираспольському комітеті Херсонського управління РТЧХ була організована Община сестер милосердя, якою опікувалася дружина колезького асесора Г. Романовська [13, с.39]. Основною сферою діяльності сестер даної общини була робота в Тираспольському військовому лазареті.

Общини сестер милосердя Херсонської губернії організовували благодійні вечори, спектаклі, ярмарки та лотереї, прибуток від яких йшов на вирішення соціальних проблем у регіоні. Зокрема, Общиною сестер милосердя Єлисаветградського комітету РТЧХ у 1893 р. було зібрано пожертвувань на суму 1849 карб. 11 коп., з яких 1000 карб. офірувала піклувальниця цієї общини Г. Прохорова. Цього ж року від проведених спектаклів та продажу афіш капітал Єлисаветградського комітету збільшився на 1423 карб. 20 коп. [13, с.36, 38]. Общиною сестер милосердя Херсонського управління РТЧХ для посилення коштів у 1902 р. було влаштовано два народних гуляння і спектакль, під час яких зібрано пожертвувань на суму 1609 карб. 05 коп. [14, с.10].

Зауважимо, що робота сестер милосердя була пов'язана із соціально-побутовими труднощами, а нерідко й зі смертельною небезпекою для медичного персоналу. Так, у 1901 р. неврожай злакових у Херсонській губернії спричинив епідемію висипного тифу в регіоні. Серед сестер милосердя, відряджених для догляду за хворими до Херсонського та Єлисаветградського повітів, заразилися й перехворіли всі, одна – померла [14, с.14].

Доречно нагадати, що напередодні фактичного початку військових дій на Далекому Сході Головне Управління Російського товариства Червоного Хреста створило Комісію для організації допомоги хворим та пораненим на чолі з графом І. Воронцовим-Дашковим [15, с.427]. Ця ініціатива була відгуком всеросійського дворянства на потреби російської армії та жертв війни. Силами дворянської спільноти утворився Особливий комітет, котрий очолив вищезгадану загальнодворянську комісію. Результатом узгоджених дій цих організацій стало облаштування санітарного загону на 200 ліжок та відправлення санітарного потягу, створення мережі складів для харчування цього загону, лікувальних закладів Червоного Хреста і військового відомства. З метою внутрішньої евакуації комітет розгорнув діяльність щодо відкриття місцевих лазаретів та притулків у дворянських будинках і маєтках [15, с.430].

Значна кількість дворян безкоштовно працювала в якості уповноважених Червоного Хреста на війні та в тилу армії. Окрім цього, дворяни та дворянські товариства робили пожертвування на Червоний Хрест, спільно з установами Червоного Хреста брали участь у спорядженні загонів, заготовленні білизни, в поставках сільськогосподарських продуктів, вина тощо.

Архівні джерела містять значну кількість даних щодо дворян, «представлених до нагород за надану Червоному Хресту в військовий час допомогу». Так, під час російсько-турецької війни 1877-1878 рр. гласний Херсонської міської думи, губернський секретар О. Волохін робив значні грошові пожертвування на користь Червоного Хреста, «своїм співчуттям до хворих та поранених воїнів спонукав інших, чим значно сприяв збільшенню коштів Херсонського управління РТЧХ». Крім цього, він при евакуації хворих та поранених воїнів з Одеси до Херсона особисто брав участь в їх перевезенні з пристані до шпиталів на власних екіпажах [16, арк.96 зв.].

Діяльнісну участь у зборі пожертвувань для Червоного Хреста та добровільного флоту приймали піклувальник Дубоссарської земської лікарні, колезький секретар М. Корвін-Павловський; письмоводитель канцелярії Тираспольського повітового предводителя дворянства, колезький секретар І. Павловський; член Тираспольського повітового з військової повинності присутствія, відставний майор Г. Борисполец;

бухгалтер Тираспольської повітової земської управи Л. Комарницький. Останній сприяв облаштуванню в 1878 р. у м. Тирасполі лазарету Червоного Хреста [17, арк.12 зв., 158 зв., 189 зв., 193 зв.].

Брали участь у роботі повітових комітетів РТЧХ, «як особисто, так і матеріально», член Тираспольського повітового з військової повинності присутствія, повітовий військовий начальник, підполковник О. Савченко; гласний Олександрійської міської думи, колезький реєстратор Л. Макаренко; член Тираспольського повітового з військової повинності присутствія, член Дубоссарської міської управи та Дубоссарського сирітського суду, колезький радник І. Рачковський; член Тираспольської повітової земської управи, директор Тираспольського комітету піклувального про тюрми, відставний капітан Г. Лабутін та ін. [17, арк.21, 25 зв., 191 зв., 194 зв.].

В роки російсько-турецької війни до особливих заслуг землевласника Одеського повіту, відставного штабс-ротмістра М. Альбранта віднесено його піклування про хворих та поранених воїнів, котрі лікувались у Курисово-Покровській земській лікарні. Цей благодійник навіть після виписки відпускав кожному грошову допомогу [17, арк.27]. Також особливо був відзначений голова з'їзду мирових суддів Тираспольського судового округу, дільничний мировий суддя та уповноважений Червоного Хреста А. Фатуровський, який чимало зробив для відкриття лазаретів РТЧХ у повіті [17, арк.188 зв.]. Земський лікар, колезький асесор С. Непокійчицький офірував на Червоний Хрест та добровільний флот 261 карб., сорочки і підштаники для чинів армії [18, арк.42 зв.]. Значну подяку заслужив член РТЧХ, Ананьєвський повітовий лікар, статський радник Б. Богуцький, який сприяв улаштуванню в с. Струтинка лазарету для хворих та поранених воїнів, жертвував гроші на його утримання [17, арк.336]. Неабиякої поваги зажив секретар Одеської повітової земської управи А. Черкасс за пожертвування значних коштів для кращого утримання хворих та поранених воїнів у місцевому лазареті Червоного Хреста [17, арк.218 зв.]. За такі благодійні справи дворян, як правило, нагороджували грамотами, орденами Св. Станіслава 3-го ступеня, Св. Анни 2-го та 3-го ступенів.

Певним проявом благодійності можна вважати те, що представники шляхетного стану працювали в установах РТЧХ безкоштовно, як-от: член Тираспольського повітового з військової повинності присутствія, земської управи, директор Тираспольського повітового відділення Комітету піклувального про тюрми, письмоводитель канцелярії Тираспольського повітового предводителя дворянства, колезький секретар І. Павловський, котрий виконував обов'язки скарбника та діловода Тираспольського комітету Херсонського управління РТЧХ; дільничний мировий суддя А. Фатуровський – обов'язки товариша голови Тираспольського комітету РТЧХ; член Тираспольської повітової земської управи Г. Волосович – обов'язки діловода Тираспольського комітету та ін. [17, арк.188 зв., 189 зв., 190 зв., 197 зв.].

Цікавим є факт, що доброчинність в дворянській спільноті носила сімейний характер: до лав структурних підрозділів РТЧХ входили батьки, діти, дружини, брати; у благодійних акціях брали участь родинами. Наприклад, в архівній справі періоду російсько-японської війни 1904-1905 рр. повідомлялось про пожертвування «на користь Червоного Хреста» в Олександрійському повіті від дворянської родини Екскузовичів: Олександра Васильовича (50 карб.), Олександри Миколаївни (10 карб.) та Михайла (5 карб.) [19, арк.118].

Таким чином, аналіз основних напрямків та форм діяльності Херсонського управління РТЧХ та його повітових комітетів підтвердив відповідність загальній структурі та змісту медико-санітарної і соціальної діяльності Російського товариства Червоного Хреста на межі XIX-XX ст. Безперечним є й те, що дворянство Херсонської губернії не лише відіграло провідну роль у створенні регіональних установ Червоного Хреста, але й забезпечувало його продуктивну діяльність.

Джерела та література

1. Асеев И.А. Социальная деятельность Российского общества Красного креста в годы Гражданской войны / И.А. Асеев // Вестник Восточной экономико-юридической гуманитарной академии (Вестник ВЭГУ). – 2011. – № 6 (56). – С. 58-63.
2. Асеев И.А. Деятельность Российского общества Красного Креста по репатриации военнопленных (1918-1920 гг.) / И.А. Асеев, А.С. Масалимов // Вестник ВЭГУ. – 2013. – № 4 (66). – С. 102-108.
3. Дерюшева М.А. Российское общество Красного Креста в период русско-японской и Первой мировой войн (по материалам Пермской губернии) / М.А. Дерюшева // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2013. – № 7 (33): в 2-х ч. – Ч. II. – С. 27-32.
4. Степочкина Е.В. Деятельность провинциальных общественных организаций во время русско-японской войны 1904-1905 гг. / Е.В. Степочкина // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. – 2008. – Т. 10, № 4. – С. 1040-1044.
5. Смирнова Е.А. Отношение привилегированных слоев общества Верхнего Поволжья к событиям на Дальнем Востоке / Е.А. Смирнова // Электронный ресурс. Режим доступа: http://www.superinf.ru/view_helpstud.php?id=5420
6. Ореховський В. Діяльність Російського Червоного Хреста по організації медичної, харчової та санітарно-епідемічної допомоги пораненим військовим у роки Першої світової війни (1914-1918 рр.) / В. Ореховський // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. – 2012. – Вип. 9. – С. 56-65.
7. Олешкова А.М. Проблемы взаимодействия центрального и местного уровней Российского общества Красного Креста в годы Первой мировой войны / А.М. Олешкова // Теоретические и методологические проблемы современных наук: Материалы IV Международной научно-практической заочной конференции. – Новосибирск: Издательство «Сибиринт», 2012. – С. 150-156.
8. Шевцова Г.И. Деятельность на территории Сербии и возвращение из плена эпидемиологического отряда Александровской общины РОКК (отряда Н.С. Спасского) в годы Первой мировой войны / Г.И. Шевцова // Вестник Томского государственного университета. – 2010. – № 4 (12). – С. 37-44.
9. Ипполитов С.С. Российское общество Красного Креста в Сибири и на Дальнем Востоке: организация и помощь армии и населению (1919-1920 гг.) / С.С. Ипполитов // Новый исторический вестник. – 2013. – № 35. – С. 56-68.

10. Стрельникова Е.В. Политический Красный Крест в Российской империи и за рубежом (1906-1914 гг.) / Е.В. Стрельникова // Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. Серия: История. История Русской Православной Церкви. – 2011. – Вып. 1 (38). – С. 77-88.
11. Недря К.М. Червоний Хрест. Катеринославський досвід (1908-1917) / К.М. Недря // Гуманітарний журнал. – 2009. – № 3-4. – С. 137-144.
12. Чистяков О.В. Организационное устройство и деятельность Российского общества Красного Креста в годы Первой мировой войны (1914-1918 гг.): автореф. дис. на соискание науч. степени канд. ист. наук: спец. 07.00.02 – отечественная история / О.В. Чистяков. – Москва, 2009. – 26 с.
13. Отчёт о деятельности Херсонского местного управления Российского общества Красного Креста за 1893 г. – Херсон: Русская Типо-Литография, 1894. – 43 с.
14. Отчёт о деятельности Херсонского местного управления Российского общества Красного Креста за 1902 г. – Херсон: Типо-Литография М.И. Ковалева, 1903. – 55 с.
15. Хроника – Благотворительность в России // Трудовая помощь. – 1904. – № 8.
16. Державний архів Херсонської області (далі – Держархів Херсонської обл.), ф. 1, оп. 1, спр. 45.
17. Держархів Херсонської обл., ф. 1, оп. 1, спр. 52.
18. Держархів Херсонської обл., ф. 1, оп. 1, спр. 51.
19. Держархів Херсонської обл., ф. 1, оп. 1, спр. 78.

Гончарова Н. А. Дворяне Херсонской губернии в деятельности Российского общества Красного Креста в конце XIX – в начале XX вв.

В статье раскрывается основное содержание медико-санитарной и социальной деятельности Российского общества Красного Креста (РОКК). На основе анализа отчетов Херсонского местного управления выделяются направления и формы благотворительной деятельности местных управлений и комитетов Российского общества Красного Креста на рубеже XIX – XX веков, определяется их значение в деле оказания помощи больным и раненым воинам, участие в сборе средств на нужды армии, флота и тыла. На конкретных примерах подтверждается ведущая роль представителей дворянского сословия в создании и функционировании центральных и местных отделений Российского общества Красного Креста.

Ключевые слова: Российское общество Красного Креста, Херсонское управление, община сестёр милосердия, дворяне, помощь раненым и больным, пожертвование.

Goncharova N. A. The Nobles of Kherson province in the activities of the Russian Red Cross Society in the late XIXth – early XXth centuries.

The article explains the basic content of the health and social activities of the Russian Red Cross Society (RRCS). Based on the analysis reports Kherson local government allocated areas and forms of charitable activities of local governments and committees of the Russian Red Cross Society at the turn of the XIX – XX centuries, determined by their value in helping the sick and wounded soldiers who participated in the collection of funds for the Army, Navy and rear. With specific examples confirmed the leading role of the representatives of the nobility in the establishment and operation of central and local offices of the Russian Red Cross Society.

Keywords: Russian Red Cross Society, Kherson government, communities of sisters of mercy, nobles, the wounded and sick, donation.

УДК 94(477.83/.86):821.161.2"1880/1914"

А. З. Королько

**УЧАСТЬ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА В ДІЯЛЬНОСТІ
УКРАЇНСЬКОЇ РАДИКАЛЬНОЇ ПАРТІЇ В ГАЛИЧИНІ
НАПРИКІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX ст.**

У статті досліджено участь Василя Стефаника в діяльності Української радикальної партії в Галичині. Проаналізовано особливості формування його світогляду та становлення суспільно-політичних поглядів. Показано його роль в процесі організаційного становлення радикальної партії. Основну увагу звернуто на партійно-політичну та публіцистичну діяльність, взаємовідносини з іншими членами УРП. Розкрито його співпрацю з партійними органами, участь у передвиборчих кампаніях до Державної ради (австрійського парламенту) та Галицького крайового сейму, які відбувалися на теренах краю. Прослідковано ставлення члена «Покутської трійці» до внутріпартійного конфлікту наприкінці 1890-х рр. Розглянуто основні напрямки практичної діяльності В. Стефаника в УРП на початку XX ст.

Ключові слова: Василь Стефаник, Українська радикальна партія, радикали, Галичина, віче, Державна Рада, Галицький крайовий сейм, «Покутська трійця», «Народна Воля».

У жовтні 1890 р. виникла перша українська політична партія європейського зразка – Русько-українська радикальна партія (далі – РУРП, що на межі XIX – XX ст. була перейменована на Українську радикальну партію, УРП). З історією радикальної партії була пов'язана діяльність члена «Покутської трійці» Василя Стефаника (1871–1936).

У переважній більшості науковці лише фрагментарно та епізодично торкалися окресленої проблеми, здебільшого в контексті висвітлення суспільно-політичних процесів у Галичині кінця XIX – початку XX ст.